

Oponentní posudek disertační práce

Disertační práce dr. Jana Tirpáka je zaměřena na vysoce relevantní problematiku strategií zvládání stresu u vychovatelů v zařízeních náhradní výchovné péče ve vztahu k jejich profesním charakteristikám. Práce v zařízeních tohoto typu může být značně stresující, a proto je velmi přínosné se touto problematikou zabývat i směrem k vhodnému nastavení možných podpůrných intervencí v této oblasti. Práce je klasicky členěna na teoretickou a empirickou část založenou na kvantitativním výzkumu formou obsáhlého dotazníkového šetření mezi 377 vychovateli. V Úvodu autor vysvětluje volbu tématu a upozorňuje na určité terminologické nesrovnalosti v této oblasti. Zároveň objasňuje svoji volbu užívané terminologie, kterou následně konzistentně v rámci celé práce uplatňuje. Zmiňuje rovněž důležitost výzkumu profesních charakteristik pracovníků v náhradní výchovné péči i směrem k jejich cílenému dalšímu vzdělávání.

Teoretická část je členěna na čtyři srovnatelně dlouhé podkapitoly, v nichž autor postupně rozebírá problematiku výchovy obecně, náhradní výchovné péče, profesních charakteristik u vychovatelů a strategií zvládání stresu. Ve všech případech autor čerpá z bohaté palety domácích i zahraničních zdrojů, výklad je srozumitelný a přesvědčivý. U podkapitoly zaměřené na profesní charakteristiky vychovatelů bych však přeci jen očekával (relativně k ostatním podkapitolám teoretické části) poněkud větší oporu v zahraniční literatuře, tato problematika je nesporně velmi relevantní v celosvětovém kontextu a myslím, že výraznější pohled zvenčí by zde byl ku prospěchu věci. Celkově však teoretickou část práce pokládám za velmi zdařilou a autor zde jednoznačně prokázal výbornou orientaci v tématu disertační práce i schopnost vhodně koncipovat a strukturovat výklad. Dovedl bych si představit trochu lépe vystihnout mezeru v literatuře (tj. nedostatek studií dávajících do souvislosti profesní charakteristiky vychovatelů a strategie zvládání stresu), na jejíž zacelení je práce zaměřena tak, aby byla lépe provázána teoretická a empirická část práce

Na úvod empirické části autor vymezuje výzkumné problémy, precizně popisuje fáze výzkumu a následně ve vazbě na to formuluje výzkumné hypotézy, které jsou dobře promyšlené a zdůvodněné. Následně popisuje volbu výzkumného souboru a vysvětluje jeho rozsah, který je z mého pohledu zcela dostačující. Trošku postrádám bližší informace k tomu, jak přesně probíhal sběr dat (papírovou formou s/bez přítomnosti výzkumníka, popř. pomocí online formuláře) a určitou pozornost by bylo vhodné v práci věnovat i etickým aspektům výzkumu, ačkoliv se zde nejedná o výrazně kontroverzní problematiku. Výzkumné nástroje v podobě Bochumského osobnostního dotazníku a dotazníku Strategie zvládání stresu byly zvoleny vhodně a popsány dostatečně, ocenil bych (buď v této části nebo později v diskusi a interpretaci výsledků) bližší informace k tomu, jak vznikaly normy u těchto dotazníků (zda jde o průřez celou populací nebo specifickou skupinu) a případně, jakých výsledků dosahovaly jiné profesní skupiny, u nichž byly výzkumy pomocí těchto nástrojů realizovány. Bez těchto informací není úplně jednoduché vhodně interpretovat později prezentované výsledky zde sledované skupiny převedené na percentily, steny či T-skóry.

Metody analýzy dat jsou popsány detailně a oceňuji přesné zdůvodnění volby neparametrických testových metod na základě výsledků Shapiro-Wilkova testu normality. Za velký přínos z hlediska orientace v obrovském množství prezentovaných výsledků pokládám Tabulku 1 na straně 54 na úplném konci třetí kapitoly, kde autor systematicky uvádí všechny

sledované oblasti výzkumného šetření. Je jen škoda, že v části 4.1. vypadla podkapitola 4.1.4. věnovaná psychické konstituci, což je při snaze o rychlou orientaci ve výsledkové části práce poněkud matoucí.

Rozsáhlá čtvrtá kapitola poté představuje krok po kroku výsledky výzkumu. Autor vhodně pracuje s deskriptivními statistikami a používá rovněž vhodné statistické testy (neparamaterický Friedmannův test v kapitole 4.1. pro srovnání jednotlivých domén v rámci dané oblasti Bochumského dotazníku, korelační analýzu s užitím Pearsonova či Spearmanova koeficientu v kapitole 4.2. pro interkorelace strategií zvládnání stresu a kapitole 4.3. pro korelace mezi strategiemi zvládnání stresu a profesními charakteristikami a konečně Mann-Whitneyův resp. Kruskal-Wallisův test v kapitole 4.4. pro porovnání výsledků v závislosti na pohlaví, dosaženém vzdělání a typu zařízení). Výsledky jsou prezentovány přehledně v tabulkách případně grafech, další doplňující data (tabulky většího rozsahu) jsou uvedeny v přílohách k práci. Oceňuji provedení post-hoc analýz u statisticky signifikantních výsledků Friedmannova a Kruskal-Wallisova testu, naopak trochu postrádám především u korelací, kde je provedeno obrovské množství testů stejného typu, nějaké zohlednění nárůstu chyby 1. druhu v rámci tohoto opakovaného testování (např. nějakou formou Bonferroniho korekce). V jinak precizní systematické prezentaci výsledků se vloudila chybička v popisu Tabulky 34, který je stejný jako u Tabulky 33, měla by tam být doména Rozhodnost místo Flexibility. V Příloze 17 obsahující přehled všech interkorelací subškál SVF 78 jsou některé údaje duplicitně, což je ostatně patrné ze symetrie korelační matice uvedené v Tabulce 27.

Autor provedl obrovské množství analýz a získal celou řadu cenných výsledků, které následně diskutuje ve vazbě na formulované hypotézy v páté kapitole. Diskusní pasáže se přitom objevují místy už ve čtvrté kapitole při prezentaci výsledků, což však není na škodu čitelnosti práce. U hypotéz H1-H3 autor jasně konstatuje jejich zamítnutí, u H4-H6 ovšem jednoznačný verdikt neuvádí, ačkoliv z obsáhlého textu nepřímou vyplývá, že v tomto případě pro zamítnutí není dostatek daty podložených argumentů. I tak by však bylo vhodné u každé hypotézy (když už jsou takto jasně formulovány) vždy uvést jednoznačný závěr.

V Závěru autor shrnuje hlavní výsledky výzkumu. Oceňuji, že se nevyhýbá ani limitům realizované studie a uvádí návrhy na další aktivity v této oblasti směřující ke zlepšení stávajícího stavu.

Po formální stránce je práce na výborné úrovni, našel jsem pouze ojedinělé překlepy nijak nesnižující čitelnost práce (např. Personův místo Pearsonův korelační koeficient), která je rovněž na odpovídající úrovni. Práce s literaturou je rovněž v pořádku, autor uvádí téměř 350 zdrojů, mezi nimiž dominují recentní časopisecké publikace. Nenašel jsem žádná podstatná porušení citační normy ani případy, kdy by zdroje citované v textu nebyly zahrnuty v závěrečném přehledu (a vice versa).

Z výše uvedeného je patrné, že práce z hlediska rozsahu, obsahu i úrovně zpracování zcela splňuje standardní požadavky na disertační práce v oboru Speciální pedagogika. **Proto ji jednoznačně doporučuji k obhajobě** a navrhuji, aby po jejím úspěšném průběhu (a splnění případných dalších požadavků daných odpovídající legislativou) byl dr. Janu Tirpákovi udělen akademický titul Ph.D.

K práci mám několik dotazů, které mohou být diskutovány v rámci obhajoby:

- 1) Oceňuji zahrnutí post-hoc analýz po Friedmannově a Kruskall-Wallisově testu. Bylo by však vhodné uvést, jak konkrétně byly tyto analýzy realizovány. Byla použita Dunnova metoda, Nemenyiho test či nějaká další možná metoda?
- 2) Zarazily mě velmi nízké mediány a průměry u některých domén Bochumského dotazníku, především u Motivace k výkonu (medián na 13. percentilu je opravdu velmi malé číslo). Jsou Vám známy nějaké další studie z ČR, kde byl uvedený dotazník využit a kde byly zjištěny podobně nízké (nebo naopak znatelně vyšší) hodnoty? A jsou percentilové normy vytvořeny podle obecné populace, nebo byly založeny na nějaké specifické profesní či společenské skupině?
- 3) V úvodu zmiňujete, že *„Výzkum disertační práce by mohl dále identifikovat konkrétní potřeby v rámci celoživotního vzdělávání vychovatelů a pomoci vytvořit ucelené programy jejich dalšího profesního rozvoje a růstu.“* Která zjištění pokládáte v tomto směru za nejvíce relevantní a jakým směrem by se podle Vás mělo další vzdělávání vychovatelů dále ubírat? Které instituce by přitom měly hrát v tomto dalším vzdělávání dle Vašeho názoru dominantní roli?
- 4) Zaujaly mě velké rozdíly v doméně Sebevědomí mezi výchovnými ústavami a ostatními typy zařízení (u výchovných ústavů více než 50. percentil, třeba v dětských domovech jen lehce vyšší než 30. percentil). Čím si to vysvětlujete? Hraje zde zásadní roli to, že ve výchovných ústavech dominují jako vychovatelé muži, u nichž je sebevědomí vyšší nebo zde jsou významné další faktory?

V Plzni dne 10. července 2024

doc. Mgr. Jiří Kohout, Ph.D., oponent disertační práce